

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

*Επιμορφωτικό – υποστηρικτικό υλικό
Πράξη: «Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στις δεξιότητες
μέσω εργαστηρίων» (MIS 5092064)*

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ 2014-2020» που συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και
την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο)

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

**ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΑΙ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΩ –
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ & ΕΥΘΥΝΗ**

1. Δεξιότητες του Νου και Αναστοχασμός

**Οι Ρουτίνες Σκέψης ως στρατηγικές για την καλλιέργεια
Δεξιοτήτων του Νου**

Άννα Μουταφίδου

«Δεξιότητες του νου: Ρουτίνες σκέψης και αναστοχασμού - Ανάπτυξη Δεξιοτήτων 21ου αιώνα (4Cs)

Κατηγοριοποίηση Ρουτινών Σκέψης

Η έρευνα έχει δείξει πως, αν και οι Ρουτίνες Σκέψης είναι πολύ χρήσιμες όταν χρησιμοποιούνται μεμονωμένα, γίνονται ακόμα πιο ισχυρές όταν αξιοποιούνται συστηματικά σε μια ενότητα, παρά σε μια μεμονωμένη δραστηριότητα (Ritchhart κ.ά., 2011). Για το λόγο αυτό έχουν ομαδοποιηθεί σε κατηγορίες, ανάλογα με τον το είδος σκέψης που υποστηρίζουν, ενώ η κάθε ρουτίνα μπορεί να ανήκει σε περισσότερες από μια κατηγορίες.

Οι Ritchhart κ.ά. (2011) προτείνουν τρεις βασικές κατηγορίες ρουτινών οι οποίες θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στην αρχή, στη μέση ή στο τέλος μιας ενότητας, χωρίς ωστόσο αυτό να είναι δεσμευτικό. Πιο συγκεκριμένα, για την αρχή προτείνονται οι ρουτίνες της κατηγορίας «Εισαγωγή και Διερεύνηση νέων ιδεών» (Introducing & Exploring Ideas), για τη μέση οι ρουτίνες που αφορούν στην «Οργάνωση και Σύνθεση Πληροφοριών» (Synthesizing & Organizing Ideas), και για το τέλος οι ρουτίνες της κατηγορίας «Εμβάθυνση στις Ιδέες» (Digging Deeper Into Ideas).

Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν ενδεικτικά οι βασικότερες ρουτίνες κάθε κατηγορίας (Zero's Thinking Routine Toolbox, χ.χ.).

Α) Ρουτίνες Σκέψης για «Εισαγωγή και Διερεύνηση νέων ιδεών»

1. Βλέπω-Σκέφτομαι-Αναρωτιέμαι

- Τι βλέπεις;
- Τι σκέψεις σου δημιουργούνται;
- Τι αναρωτιέσαι και θα ήθελες να διερευνήσεις περισσότερο;

Στόχος: Η ρουτίνα ενθαρρύνει τους μαθητές να παρατηρήσουν προσεκτικά (ένα έργο τέχνης, μια εικόνα ή οποιοδήποτε αντικείμενο) ώστε να το ερμηνεύσουν. Παράλληλα, διεγείρει την περιέργεια των μαθητών και θέτει τις βάσεις για περαιτέρω έρευνα και συλλογή πληροφοριών.

Πεδίο εφαρμογής: Η ρουτίνα αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί α) στην αρχή μιας ενότητας προκειμένου να ενεργοποιήσετε το ενδιαφέρον των μαθητών, β) αξιοποιώντας ένα αντικείμενο, έργο τέχνης ή ιδέα τα οποία συνδέονται με ένα θέμα στο πλαίσιο μιας ευρύτερης μελέτης, και γ) στο τέλος μιας ενότητας προκειμένου να ενθαρρύνετε τους μαθητές να εφαρμόσουν περαιτέρω τις γνώσεις και τις ιδέες τους.

Αξιολόγηση: Εστιάστε στο α) Βλέπω: στην ικανότητα των μαθητών/τριών να παρατηρούν λεπτομέρειες, παρά να επικεντρώνονται στα επιφανειακά χαρακτηριστικά, β) Σκέφτομαι: στην τεκμηρίωση των απαντήσεων των μαθητών/τριών και στις ερμηνείες τους με βάση στοιχεία που έχουν συλλέξει κατά την παρατήρηση, και γ) Αναρωτιέμαι: στη διενέργεια «ανοιχτών» ερωτήσεων, οι οποίες και αποδεικνύουν την κατανόηση των μαθητών/τριών.

1. Το παιχνίδι των επεξηγήσεων

- Ονόμασέ το: Ονόμασε ένα χαρακτηριστικό/μια πτυχή του αντικειμένου/έργου που παρατηρείς.

- Εξήγησέ το: Τι μπορεί να είναι; Ποια λειτουργία ή σκοπό μπορεί να εξυπηρετεί; Γιατί βρίσκεται εκεί;
- Αιτιολόγησε: Τι σε κάνει να το λες αυτό;
- Σκέψου εναλλακτικές: Τι άλλο θα μπορούσε να είναι; Τι σε κάνει να το λες αυτό;

Στόχος: Η ρουτίνα αυτή αφορά στην προσεκτική παρατήρηση και οικοδόμηση επεξηγήσεων και ερμηνειών. Οι μαθητές/τριες παρατηρώντας ένα αντικείμενο, ακόμα και αν πιστεύουν πως το γνωρίζουν, επικεντρώνονται στα μέρη του παρά στο σύνολό του, επιχειρώντας να κατανοήσουν σε βάθος τη λειτουργία του και τον σκοπό που επιτελεί.

Πεδίο εφαρμογής: Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για οτιδήποτε (π.χ. για ένα μολύβι, κινητά τηλέφωνα, ιστορικά τεκμήρια, γεγονότα). Οι μαθητές/τριες μπορούν να εργαστούν ατομικά, σε ζευγάρια, μικρές ομάδες ή ακόμα και στην ολομέλεια.

Αφού παρουσιαστεί το αντικείμενο παρατήρησης, ο/η εκπαιδευτικός (στην αρχή, και μέχρι να είναι ικανοί οι μαθητές/τριες να αξιοποιήσουν μόνοι/ες τους τη ρουτίνα) επισημαίνει ένα ενδιαφέρον χαρακτηριστικό: «Παρατηρώ πως .... Αυτό είναι ενδιαφέρον. Γιατί είναι έτσι; Ή Γιατί συνέβη με αυτόν τον τρόπο;» Οι μαθητές/τριες προσπαθούν να απαντήσουν ή να προτείνουν επεξηγήσεις και αιτιολογήσεις, οι οποίες μπορούν να είναι ορατές με καταγραφή σε έναν πίνακα με τέσσερις στήλες: α) αρχική παρατήρηση, β) ερωτήσεις που προκύπτουν από την παρατήρηση, γ) επεξηγήσεις και υποθέσεις που προτείνει η ομάδα, και δ) αιτιολογήσεις που υποστηρίζουν τις επεξηγήσεις.

Αξιολόγηση: Εστιάστε στην ποιότητα των θεωριών των μαθητών/τριών παρά στην ορθότητά τους. Αξιολογήστε αν οι επεξηγήσεις τους είναι πλούσιες και λεπτομερείς, εστιάζουν σε βασικά χαρακτηριστικά, θέματα ή στοιχεία και υπάρχει τεκμηρίωση.

B) Ρουτίνες για «Οργάνωση και Σύνθεση Πληροφοριών» (Synthesizing & Organizing Ideas)

Τίτλοι

- Σκέψου έναν τίτλο που εκφράζει την βασική ιδέα ενός έργου/εικόνας/φωτογραφίας.
- Αν σου ζητούσαν να γράψεις έναν τίτλο για ένα θέμα/ζήτημα ο οποίος θα εστιάζει στις βασικότερες πτυχές του, αυτές δηλαδή που θα έπρεπε να θυμόμαστε, ποιος θα ήταν αυτός;

Σκοπός: Η ρουτίνα αυτή ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/τριες να εστιάσουν στην κεντρική ιδέα του θέματος. Επίσης, τους/τις βοηθάει στο να συνοψίζουν και να καταλήγουν σε προσωρινά συμπεράσματα.

Πεδίο εφαρμογής: Η ρουτίνα αυτή προτείνεται για το τέλος μιας συζήτησης, αφού οι μαθητές/τριες έχουν εξερευνήσει ένα θέμα, έχουν συγκεντρώσει πληροφορίες γι' αυτό και έχουν διαμορφώσει απόψεις.

Αξιολόγηση: Εστιάστε στη συλλογιστική πίσω από την επιλογή ενός τίτλου. Τι αποκαλύπτει ο τίτλος για την κατανόηση των μαθητών/τριών σχετικά με το θέμα; Περιγράφει το κεντρικό νόημα ή εστιάζει σε φαινομενικές παρατηρήσεις;

Χρώμα, σύμβολο, εικόνα

- Επέλεξε ένα χρώμα το οποίο πιστεύεις πως αντιπροσωπεύει καλύτερα ή αποτυπώνει τη βασική ιδέα από κάτι που διάβασες, είδες ή άκουσες.
- Επέλεξε ένα σύμβολο το οποίο πιστεύεις πως αντιπροσωπεύει καλύτερα ή αποτυπώνει τη βασική ιδέα.

- Επέλεξε μια εικόνα η οποία πιστεύεις πως αντιπροσωπεύει καλύτερα ή αποτυπώνει τη βασική ιδέα.

Σκοπός: Η ρουτίνα αυτή ενθαρρύνει τους/τις μαθητές/τριες να εντοπίσουν τη βασική ιδέα από αυτό που διάβασαν, παρακολούθησαν ή άκουσαν και να την αποτυπώσουν με μη λεκτικό τρόπο, χρησιμοποιώντας ένα χρώμα, ένα σύμβολο και μια εικόνα.

Πεδίο εφαρμογής: Η ρουτίνα αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να βελτιώσει την κατανόηση των μαθητών/τριών σχετικά με κάτι που διάβασαν, παρακολούθησαν ή άκουσαν. Μπορεί επίσης να διευκολύνει τη συζήτηση σχετικά με ένα θέμα, καθώς οι μαθητές μοιράζονται τα χρώματα, τα σύμβολα και τις εικόνες τους.

Αξιολόγηση: Εστιάστε στην ικανότητα των μαθητών/τριών να επιλέξουν χρώματα, σύμβολα και εικόνες οι οποίες αποτυπώνουν την ουσία του θέματος. Και αυτό μπορεί να γίνει αντιληπτό μέσα από τις εξηγήσεις και αιτιολογήσεις τους σχετικά με τις επιλογές τους.

Ρουτίνες για «Εμβάθυνση στις Ιδέες» (Digging Deeper Into Ideas)

Τι σε κάνει να το λες αυτό;

- Τι συμβαίνει;
- Τι σε κάνει να το λες αυτό;

Σκοπός: Η ρουτίνα αυτή βοηθάει τους/τις μαθητές/τριες να περιγράψουν αυτό που βλέπουν ή γνωρίζουν (όπως για παράδειγμα ένα αντικείμενο ή μια ιδέα), τεκμηριώνοντας τις απαντήσεις τους. Επιπλέον, καθώς καλεί τους/τις μαθητές/τριες να μοιραστούν τις ιδέες/απόψεις τους, ταυτόχρονα τους/τις ενθαρρύνει να κατανοήσουν πολλαπλές και εναλλακτικές οπτικές.

Πεδίο εφαρμογής: Επειδή οι βασικές ερωτήσεις είναι ευέλικτες, η ρουτίνα αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά την παρατήρηση ενός έργου τέχνης, την ανάλυση ενός ποιήματος, κατά τη διενέργεια επιστημονικών παρατηρήσεων και υποθέσεων και τη διερεύνηση εννοιολογικών ιδεών (π.χ. δημοκρατία). Μπορεί, δηλαδή, να προσαρμοστεί και να αξιοποιηθεί σε οποιοδήποτε θέμα και επίσης, είναι χρήσιμη για τη συλλογή πληροφοριών αναφορικά με τις ιδέες των μαθητών/τριών κατά την εισαγωγή ενός νέου θέματος.

Αξιολόγηση: Καθώς η ρουτίνα αυτή γίνεται αναπόσπαστο μέρος της επικοινωνίας των εκπαιδευτικών με τους/τις μαθητές/τριες αλλά και των μαθητών/τριών μεταξύ τους, είναι σημαντικό να εστιάσετε στην ικανότητα τους αλλά και τη διάθεσή τους να εξηγούν, να δημιουργούν θεωρίες και να αιτιολογούν με τεκμηρίωση, ακόμα και χωρίς προτροπή.

Μπαίνω μέσα (στο ρόλο): Αντιλαμβάνομαι, γνωρίζω, ενδιαφέρομαι

Σκέψου ένα πρόσωπο ή αντικείμενο το οποίο αποτελεί μέρος ή συνδέεται με την υπό εξέταση κατάσταση ή γεγονός. Τοποθέτησε τον εαυτό σου μέσα σε αυτό, έτσι ώστε να δεις τα γεγονότα με αυτή την οπτική.

- Τι μπορεί αυτό το πρόσωπο/αντικείμενο να αντιληφθεί;
- Τι μπορεί να γνωρίζει ή να πιστεύει;
- Τι μπορεί να το ενδιαφέρει;
- Τι μπορεί να αναρωτιέται;

Σκοπός: Η ρουτίνα αυτή βοηθάει τους/τις μαθητές/τριες να εξερευνήσουν διαφορετικές οπτικές και απόψεις καθώς προσπαθούν να φανταστούν πράγματα, γεγονότα, προβλήματα ή θέματα με διαφορετικό τρόπο. Ζητώντας τους να υποθέσουν τι μπορεί ένα πρόσωπο ή αντικείμενο να παρατηρεί, κατανοεί, πιστεύει, ενδιαφέρεται και αναρωτιέται,

οδηγούνται σε μια πιο δημιουργική κατανόηση του θέματος που μελετάται, ενώ ταυτόχρονα αντιλαμβάνονται πως η οπτική γωνία διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε τα γεγονότα.

Πεδίο εφαρμογής: Η ρουτίνα αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα είδος καταιγισμού ιδεών για την επίλυση ενός προβλήματος κατά την εισαγωγή ενός θέματος. Παράλληλα μπορεί να συμβάλλει στο «ζωντάνεμα» αφηρημένων εννοιών, εικόνων ή γεγονότων.

Αξιολόγηση: Εστιάστε στο αν οι μαθητές/τριες αναγνωρίζουν τις πιο σαφείς και ευρέως γνωστές πτυχές του θέματος ή αν μπορούν να υποθέσουν και να συμπεράνουν τι μπορεί να συμβαίνει. Αναγνωρίζουν την πολυπλοκότητα των συναισθημάτων; Ή δε μπορούν να ξεφύγουν από τις δικές τους ιδέες, συναισθήματα και ερωτήσεις; Οι απαντήσεις τους στηρίζονται σε στοιχεία και τεκμήρια;

Βιβλιογραφία

- Project Zero's Thinking Routine Toolbox. (Ανακτήθηκε από <https://pz.harvard.edu/thinking-routines> στις 30/5/21)
- Ritchhart , R, Church, M., Morrison, K. (2011). Making Thinking Visible: How to Promote Engagement, Understanding, and Independence for All Learners. New York, United States: Jossey-Bass.